

ԱՍԶԱՐԵԱՆ ՃԵՄԱՐԱՆ

Ի ՄՈՍԿՈՒԱ

ԵՒ ԱՆՈՐ ԵՕԹԱՆԱՍՈՒՆ ԵՒ ՀԻՆԳԱՄԵԱՅ

Տ Ա Ր Ե Դ Ա Ր Ձ Ն

Ազգային լրագիրք հռչակեցին արդէն թէ Վազարեան մեծանուն և քաջափայլ իշխանաց առատամիտ տրուլք ի Մոսկուա Ռուսաց հաստատուած Ուսումնարանին եօթանասուն և հինգամեայ տարեգարձն՝ մեծահանգէս կատարուեր է ի 25 հոկտեմբերի անցելոյ :

Այս բարեպատեհ և սփոփական առթով՝ հարկ կը համարիմք հետեւեալ տեղեկութիւնները հաղորդել՝ այն անմահ բարերարաց և իրենց անունը կրող բարեհամբաւ ուսումնարանին վրայ, թէ հայերէն և թէ օտար լեզուներով գրուածներէ քաղելով, Հետզհետէ պիտի հրատարակենք՝ դարուս ընթացքին մէջ երեւցած Վազային կրթութեան սատար մեծախորհուրդ և մեծանձն ուրիշ բարերարաց կենսագրութիւնն ալ, և իրենց հաստատած դպրոցաց արդիւնքք :

Շահաբաս Ա Պարսից թագաւորն՝ Հայոց աշխարհին մէջ դեռ ևս ինքնիշխան և ինքնօրէն գաւառակալներն իրեն հնազանդեցնելու համար՝ երկար տարիներ ու յարատե ջանքով աշխատելէն ետքը, զանոնք շահելու կերպը ուրիշ բանի մէջ չգտաւ՝ բայց եթէ բռնութիւնն ու սաստը մէկզի դնելով, կարգէ գուրս քաղցրութեամբ վարուիլ հետերին, ամէն կարելի մարդասէր հնաք, խնամք և գութ տարածելով վրանին : Եւ այնչափ յաջողեցաւ իր այսպիսի հնարիման քաղաքագիտութեամբ, որ շատք ի Հայոց՝ մանաւանդ ի ճոխից և յազնուաց՝ մտադիւր գաղթեցին ի Պարսս. և թագաւորակաց ոստանին մէջ բնակութիւննին հաստատելով՝ այլ և այլ ազատութիւններ ու առանձնաշնորհութիւններ կրցան ձեռք բերել : Իսկ Շահաբաս անոնց սիրտն ալ աւելի յինքն յանկուցանելու նպատակաւ՝ մէջերնէն տոհմիւ և սերնդեամբ ազնուականաց՝ պատուոյ

և իշխանութեան աստիճաններ ալ պարգևեց, սիրելի ընելով իրենց նոր բնակավայրը:

Ասոնցմէ մէկն էր Մանուկ Եղիազարեան՝ յաջնիւ և յընտիր տոհմէ սերեալ: Իւր Ղազար որդին՝ երկրորդ Շահաբասի իշխանութեան ժամանակ՝ արքունի գանձուց ոստիկան կարգուած էր և փողերանոցի տեսուչ: Իսկ Ղազարայ որդին՝ միւս այլ Ղազար՝ թագաւորական հրամանաւ՝ իւր բազմապատիկ ծառայութեանց և արդեանց փոխարէն՝ ի նորն Զուլա բնակող Հայոց տեղակալ և խնամատար զբրուած էր:

* * *

Նատրշահի բռնական մահունէն ետքը (1747), Պարսից աշխարհին մէջ ապստամբութիւնք և խռովութիւններ ծագեցան: Այդ յուզմանց ժամանակ՝ Հայոց ազգէն նշանաւոր և իշխանագուն անձինք՝ իրենց կենաց և ստացուածոց «պահովութիւնը վտանգի մէջ նկատելով» բռնադատուեցան օտար տէրութեանց սահմանները երթալ գաղթականութեամբ: Ասոնց հետ էր և Նազար Ղազարեան, որ լսելով թէ Ռուսաց կայսերը մտադիր սիրով իրենց պաշտպանութեան և հովանւոյն տակ կ'ընդունին Պարսկաստանէն Ռուսիոյ հողն ու սահմանն անցնողներն, և անոնց ազատութիւն ի տրոյց, ապահովութիւն և բազմապատիկ առանձնաշնորհութիւններ կը պարգևեն, իւր ընտանեօքն՝ անցեալ դարուն կիսուն (1749 և 50) անցնելով ի Ռուսաստան՝ հետը տարաւ նաև բազմագանձ ճոխութիւն, արդիւնք իր բազմամեայ ջանից և արդարաշահ վաստակոց:

Զորս որդիք ունեցեր էր ի հայրենիսն՝ ի նոր Զուլա և էին Յովհաննէս, Մինաս, Խաչատուր և Յովակիմ:

Առջի տարիներն՝ իր և ընտանեացը բնակութիւնն հաստատեց յԱթաէրխան, ուստի անցաւ յետոյ ի Մոսկուա: Հօն՝ քաղաքէն դուրս 1753 ին կերպասուց և կտուեղինաց գործարան մը բացաւ, և զոր բարգաւաճ ծաղկեցուց մեծ ծախքով ու աշխատանօք, օտար երկիրներէ ճարտարագէտ արուեստաւորներ բերել տալով, ու անոնց ձեռքովն ու ջանիւք՝ նորահաստատ գործարանը յառաջագէմ վարգացման վիճակի մը մէջ դնելով: Քանի մը տարիէն ետքը փոխադրեց զայն ի Ֆրիանով, Մոսկուայէն վաթսուն և հինգ մղոն հեռու տեղ մը: Այնչափ ընտիր և յարգի էին այդ գործարանին արտադրութիւնք, որ կրցաւ մրցիլ ու հաւասարիլ աւելի ճարտարարուեստ և յառաջագէմ ազգաց գործարաններէ ելած արտադրութեանց հետ, որով և ի կիրառութիւն փեթրպուրկի արքունեաց անգամ կարևոր եղածը կը մատակարարէին գովովեամբ ու ամենուն հաճութեամբ:

Պետական չահուց տեսակիտով մեծ և օգտակար ծառայութիւն

մ'էր այս, բազմաթիւ անձանց պատուաւոր ապրուստի միջոցները դիւրացնելով, և ճարտարութեան ճիւղի մը յառաջադիմութեան մը զուգն ընծայելով. ուստի և կարելի չէր որ արժանապէս չվարձատրուէր Լազարեանի գործունէութիւնը: Այն պատճառաւ կատարինէ Բ կայսրու ին՝ թէ իրեն և թէ որդւոցը ազնուականութեան աստիճան ու պատիւ տուաւ 1776 ին պարգևած հրովարտակաւ մը: Վեց տարիէն ետքը (1782) Լազարեանց վսեմափայլ տոհմին զլուխն՝ գրեթէ իննսնամեայ հասակին կնքեց փառօք իր արդիւնական կենաց ընթացքը:

* * *

Նազարի որդւոց երիցագոյնն Յովհաննէս՝ պետութեան և արքունեաց այլ և այլ գործոց և ծառայութեանց մէջ նշանաւոր, օր ըստ օրէ աւելի փառաւորութեամբ, գործակից և օժանդակ ունենալով իր ազնուափայլ եղբարքը: Թէ յաշխարհէն Պարսից հետերնին բերած և թէ իրենց հօրմէն ժառանգած մեծագումար ընչիւքը՝ Օսլով կոմսին առաջարկութեամբ՝ փեթրպուրկ մայրաքաղաքէն վաժստն մղոն հեռի Ռոփշա կոչուած բարեշէն աւանը գնեց. 1778 և 1784 թուականներուն ալ Սթրոկոնով կոմսներուն գեղեցիկ մէկ դաստակերտը փերմ նահանգին մէջ, անոնց ունեցած գործարաններով: Իմաստուն և խոհական տնտեսութեամբն՝ ալ տւելի աճեցոյց իր հարստութիւնըն, առանց ծանրանալու կամ անիրաւելու ձեռքին տակ եղած բազմաթիւ արծաթադին գերեաց:

Կատարինէ Բ տէրութեան զանազան կարեւոր և բազմաշահ գործառնութիւններն իրեն յանձնեց. ու անոնց ամենուն մէջ՝ վրան եղած վստահութեան արժանաւոր երեցաւ Յովհաննէս: Ուրիշ մեծ և բազմարդիւն գործ մ'ալ ըրաւ, թէ տէրութեան և թէ ազգակցացը հաւասարապէս օգտակար: Տեսնելով որ Սեաւ և Ողախու ծովուց սահմանակից գաւառք՝ բնակչաց սակաւաւոր ըլլալուն պատճառաւ՝ չէ թէ միայն Ռուսաց տէրութեան օգուտ մը չեն ընծայեր, այլ և անոնց ամբողջութեան և ի թշնամեաց պաշտպանութեան համար պետութիւնը բռնադատուած էր մեծ ծախքեր ընել, տառաջարկեց հարաւային արեւելեան կողմերէ դադթականութիւն բերելով՝ մարդաշատ և օգտակար ընել այն երկիրները: Կայսերական կառավարութեան հաւանութիւնն և խրախուսական պատասխանն ընդունելով՝ երկայնաբազուկ Արղուութեանց Յովսէփ արքեպիսկոպոսին հետ միաբան և համախորհուրդ՝ հօն հրաւիրեց իր ազգայինքը. որով հազարաւոր հայ գերդաստանք՝ իրմէ քաջալերուելով՝ և մեծանձն առատամտութենէն դրամական կարեւոր նպաստն և օժանդակութիւն գտած, եկան հաստատուեցան այն կողմերն. ու Ղզլար, Նոր Նախիջեւան և

Գրիգորուպոլիս հայկական քաղաքացի հիմնարկութիւնն ըրին։ Այս մեծ և ազգակցացն համար բազմաշահ գործէն զատ՝ իր եղբարց ձեռնտուութեամբ և գործակցութեամբ՝ Ռուսաց մայրաքաղաք փեթրպուրկի մէջ երկու ազգային եկեղեցիներ կանգնեց։ Ինչպէս նաև իրենց տոհմային յատուկ կալուածոց մէջ՝ Ռուսաց համար ալ եկեղեցիք, դպրոցներ, հիւանդանոց, և այլն։ Ասով գոհ չըլլալով, թէ ասոնց և թէ ազգայնոցը համար կառուցած եկեղեցեաց և բարեպաշտական հաստատութեանց ապագայն ալ ապահովեց հաստատուն եկամուտներով ի հասոյթ և ի պահպանութիւն։ Կատարինէ կայսրուհին, որ ինչպէս յառաջագոյն յիշեցինք, 1785 թուականին տուած հրովարտական՝ Յովհաննու Լազարեան ազնուականի տիտղոս տուեր էր, փառաւորեց զինքը նաև ատենական խորհրդականի պատուով։ Իւր յաջորդն Պաւլոս Ասպետական խորհրդական անուանեց, այլ և այլ շքանշաններ ալ պարգևելով։ Աւստրիոյ կայսրն Յովսէփ Բ, Բրուսաց թագաւորն, Շուետի թագաժառանգն՝ փեթրպուրկի արքունեաց տուած այցելութեանց ժամանակ՝ Ռուսիա հասած ատեննին կ'օթեմէին առ Լազարեանս, իրենց արքայական մեծութեան արժանաւոր պատուով, այսպէս նաև Գաղղիոյ արքունի տոհմէն Արդուայի կոմսն և Կարօլոս Ժ թագաւորն։ Կը թողունք յիշել Ռուսաց կայսերական տան իշխանքն ու իշխանուհիք, և թէ որչափ մեծարոյ և սիրելի էր յաչս Պաւլոս Ա կայսեր իր համբաւովն ու արդեամբք, յաճախ իրեն սեղանակից ընելու պատուոյն արժանացընելով զԼազարեան իր արքունեաց մէջ։ Աւստրիոյ կայսրն Յովսէփ Բ այս ամէն պատուոյ և փառաց վրայ աւելցուց նաև պարօնութեան և հռովմէական կայսերութեան կոմսի աստիճանն ու անունը, փոխանցելով զայն նաև որդւոցը։

Ռուսիոյ արքունեաց մէջ արժանապէս ստացած վստահութեամբն քաջալերուած, քիչ յառաջ յիշուած Արդութեանց Յովսէփ արքեպիսկոպոսին գործակցութեամբ այլ և այլ խնդրուածք ու առաջարկութիւններ ներկայացոյց կայսերական կառավարութեան, իր ազգայնոց քաղաքական զիրքը բարւոքելու և ալ աւելի յառաջագէժ ու բարեբաստիկ ընելու նպատակաւ և ջանիւք։ Զօրաւոր միջնորդութեամբն ալ զանազան առանձնաշնորհութիւններ ձեռք բերին համազգիք մեր ի Ղզլար, յԱթտէրխան, ի Մոզտոք, ի Գրիգորուպոլիս, ի Ղրիմ, ի Նորն Նախիջեւան, ի Դարբանդ և ի Մուրօքուր քաղաքս։

Մեծամեծ և օգտակար ձեռնարկութիւնք էին ասոնք, և ազգին

ընդհանուր երախտադիտութեան արժանաւոր գործեր. բայց Յովհաննու վեհանձն ու սիրելի ոգին՝ անոնցմով չուզեց զոհ ըլլալ: Ազգային մանկութեան դաստիարակութեան գործն յառաջացրնելու, և իր արդէն մեծ անուան անմահական յիշատակարան մը թողլու փափաքանօք, կտակաւ ձգեց 200,000 ռուբլի թղթադրամ (assignats), Մոսկուայի մէջ իր գերդաստանին անուամբ հայկական ուսումնարան մը հաստատելու և առաջ տանելու նպատակաւ: Կը թողունք յիշել ուրիշ այլ և այլ քաղաքներու մէջ ազգային դպրոցաց շինութեան, բարեկարգութեան ու յառաջադիմութեան համար բաշխած առատապարգև նուէրներն ու դրամական նպաստք: Այսպէս ի փառօք և արդեամբք կ'ընէր իր բազմարդիւն կեանքն, ի հասակի վաթսուներկու ամաց:

Լազարեան Յովհաննէս իրեն ուղիղ ժառանգ չթողուց: Երկու դասերքն տղայ հասակի մէջ վախճանեցան, և միակ արու զաւակն՝ Յարութիւն, զինուորական վիճակի և պաշտամանց մէջ կիրթ և յառաջադէմ, սրտովն ու արութեան գործովք համբաւեալ, քսան և երեք ամեայ ծաղիկ և յուսալիր հասակին աւարտեց կենաց ընթացքը: Ասով Յովհաննու մեծադումար ստացուածոց և կալուածոց ժառանգ եղաւ կրտսեր եղբայրն Յովակիմ:

Այլ ինչ որ իր փառքը կը յաճախէ, ոչ միայն նիւթական ընչիցն՝ այլ և եղբօրը մեծախոհ սրտին ու ազգանուէր փութոյն ժառանգ, անմահանուն փառաց և արդեանց փափաքանօք վառուած, անոր սիրելի մտածութեանն լոկ գործադիր ըլլալը բաւական չհամարելով, նաև յիւր սեպհական ստացուածոց ալ կարեւորագոյն մասն մի ուզեց նոյն նպատակին ծառայեցընել:

Այսպէս սկիզբն առաւ իր համբաւաւոր և մեծափառ ազգատոհմին անունը կրող ազգային ուսումնական հաստատութիւնն ի Մոսկուա Ռուսաց, և որոյ շինութեան առաջին քարը դրուեցաւ ի 1813: Իսկ երբ շէնքին զլխաւոր և դպրոցական պիտոյից համար անհրաժեշտ մասն ի գլուխ ելաւ, յետագայ 1814 տարւոյն մայիսի 10 ին մեծահանդէս շքով կատարուեցաւ շինութեան բացումն կամ նաւակաւոր: Բազմաթիւ գումարեւոյց ներկայութեամբ՝ ուր հրաւիրուած էին պետական մեծ պաշտօնեայք, Մոսկուայի իշխանապետութիւնք և ընտրելագոյն մասն հայ և ռուս ընկերութեան քաղաքին, աղօթք և մաղթանք կատարուեցան՝ հայցելով զխնամս և զպաշտպանութիւն երկնից ի վերայ նորածին հաստատութեանն: Պատարագի մատուցմանէն ետքը՝ հոգեհանգստի աղօթք կատարուեցան ի յիշատակ բարերար կտակողին, որ հայ ազգի մանկութեան համար պատրաստեր էր բարեկրթութեան և ուսմանց այդ ապաստանարանը, ինչպէս նաև ի հանգիստ իւր նախնեաց և մերձաւորաց հոգւոյն: Անոր յաջորդեցին զօհաբանական աղօթք, շնորհակալ ըլլալով Աստուծոյ որ իր ար-

ժանաժառանգ եղբոր Յովակիմայ ջանքով և առատ տրիւք՝ ի գլուխ հաներ էր այդ մեծ ձեռնարկը. յետոյ այլ և այլ ճառեր և քերթուածք կարդացուեցան, որովք ճարտար գրիչք ու զգայուն և երախտապարտ սրտեր հռչակեցին այն օգուտներն որ ի մշակութենէ և ի զարգացմանէ արուեստից և գիտութեանց կը շահին ազգք, և որոց իրաւացի ակնկալութեամբ կը սպասէ հայաստան ժողովուրդ՝ Յովհաննու Լազարեան առատամիտ և վսեմական խորհրդոյն բարեկարգ գործադրութենէն:

Շնորհակալութեան ուղերձք նաև իշխող տէրութեան հղօր և բարեգութ կայսերաց, որոց նախահոգակ և լուսաւոր միտք լաւ ըմբռնած էին թէ որչափ օգտամատոյց պիտի ըլլան իրենց ընդարձակածաւալ կայսերութեան հայք, այդ հլու և ճարտարագէտ ժողովուրդ, զորոնք պաշտպանելէ ու խնամելէ չէին դադրած, պարգևելով իրենց այլ և այլ արտունութիւններ, ազատութիւն և առանձնաշնորհութիւնք:

*
* * *

Դպրոցի բացմանէն քանի մը տարի ետքը (1820) Յայտաւարուք իւր մը հրատարակեց Եղիազարեան Յովակիմ առ համազգիս իւր, յորում ուսմանց և ուսումնական դաստիարակութեան կարևորութեան, և անոնցմէ զիրկ մնալուն՝ կամ տգիտութեան ազիւտից վրայ խօսելով, կը յայտնէ իր սրտատուոր ցաւը ազգակցացը, — իր և մեր հայրենակցաց, — մտաւոր աղքատութեան և անխնամ վիճակին վերայ. և թէ որչափ փափաքելի պէտք է ըլլայ անոր անյապաղ դարմանը. և վրայ կը բերէ. « Ինձ այժմ պէս կ'երևայ թէ եւրոպական խաղաղաւէտ աշխարհաց մէջ՝ ազգային դպրոցաց հիմնարկութիւնք հայմանկութեան դաստիարակութեան համար՝ կարող պիտի ըլլան ըստ արժանւոյն ի լուսն փոխարկել մեր հայրենեաց հիմակուան վիճակը:

« Այսպիսի ազգախնամ մտածութեամբ և խորհրդով՝ իմ բարւոյ յիշատակաց արժանի և անհամեմատ եղբայրս Յովհաննէս աղա Եղիազարեան՝ մահուրէն շատ տարի յառաջ ետևէ եղաւ այսպիսի հիմնարկութեան մը ձեռք վարնել. բայց յոգնախուռն ըզրաղանացը պատճառաւ՝ որ վրան ծանրացած էին, օրէ օր ձգելով, երբ այս երկրաւոր կեանքէս հրաժեշտի ատենն հասաւ, կըտակաւ յանձնեց որ մտացը խորհուրդը լաւագոյն կերպով և իր բաղձանաց ու փափաքանաց համեմատ ի գլուխ տանիմ:

« Այս վախճանաւ 1814ին փեթրպուրկ մայրաքաղաքէն գալով ի Մոսկուա, Աստուծոյ օգնականութեամբ ու իշխող տէրութեան բարեհաճ կամքով՝ ձեռք զարկի ընդարձակ ու հոյակապ

համալսարանի մը շինութեան. ու ի յատուկ իմ գոյիցս երկու հարիւր հազար ռուբլի ծախելով, բայց ի գումարէն զոր ընդունեցայ յարքունական գանձէ, որ իրարու վրայ բարդուած տուկոսիքն էին այն դրամադլիսոյն՝ զոր եղբօրս Յովհաննու կտակին համաձայն հօն տեղաւորեւ էի, հազիւ 1816 թուականին կրցայ շինութիւնն աւարտել. ու հետեւեալ տարին յամենայն շրջակայ նահանգաց ժողովեցի հօն հայկազուն աշակերտներ, ու քաջակիրթ դաստիարակաց ձեռքով սկսայ վարժել զնոսա...

«Արդ որովհետեւ լազարեան համալսարանն իր կատարելութեան տիոց հասած կրնայ համարուիլ, և աշակերտք որ ի նմա ըստ պատշաճին զարգացած կը համարուին յուսումն իմաստից, գիտնական լեզուաց և քաղաքավար կրթութեան, հարկ համարեցայ բարեսէր ազգերնուս աչքին առջև դնել այս յայտարարութեամբ անոր ամէն ներքին ու արտաքին հանգամանքը, վարժարանին նիւթական իսկատիպ տեսարանաւ, որպէս զի ազգին յառաջագիմութեան սիրողք սփռիւին ու քաջալերուին:

«Ուստի իմ եղբօրս կտակաւ հաստատուած ու ինձմէ ի գլուխ տարուած լազարեան համալսարանս ունի հիմայ արքունի գանձուն մէջ երկու հարիւր հազար ռուբլի (կամ 280 հազար օսմանեան դահեկան, նոյն ժամանակին արժէից համեմատ). ու տարուէ տարի տասն հազար ռուբլի (= 14,000 դահեկան) շահ կը ստանայ: Ասկէ զատ՝ ես ալ յիմ արդեանց մայր գումարին վրայ այնչափ ինչ աւելցուցեր եմ, որ կարող ըլլայ ըստ ամենայն բարեւաւութեան հանգամանաց՝ պահպանուել դաստիարակել երեսուն որբ և աղքատ հայազգի մանկունք:

«Զրիաբար դաստիարակուող աշակերտաց թիւը առ այժմ արդէն լրացած է. բայց բազմաթիւ թոշակաւորք ալ կան յայլ ազգաց: Ամէնքն առ հասարակ հինգ լեզու կը սորվին. և են հայերէն, ռուսերէն, լատիներէն, գաղղիարէն ու գերմաներէն: Վեց կամ եօթն տարուան մէջ, աշակերտաց կորովամտութեան և ընդունակութեանն համեմատ, ուսմանց ընթացք կ'աւարտին: Երեսուն թուոյն մէջ եղողներն՝ ունին ձրի վայելուչ կենցաղավարութիւն, այսինքն՝ ուտելի և ագանելի, այլովք կարեւորօքն: Ո՛ր և իցէ ուսանելի լեզուի քերթողական (քերականական) ու հռետորական ընթացքէն զատ, հետզհետէ պիտի ուսանին զաշխարհագրութիւն, զպատմութիւն, զչափաբերական մակացութիւնս, ըզտրամաբանութիւն և զնկարչութիւն և զայլ ազատական արուեստս: Յաշակերտաց անոնք որ կը փափաքին եկեղեցական վիճակի ու պաշտամանց նուիրուիլ, պիտի ուսանին նաև զաստուածաբանութիւն, որպէս զի Հայաստանի եկեղեցիք պայծառանան ուսեալ հոգևորականներով: Ասոնց դասակարգէն զատ,

ուրիշ ամէն աշակերտեալք՝ ուսմանց ընթացքնին աւարտելէն ետքը՝ իրենց ծնողաց յօժարասիրութեան նաև աշակերտաց հակա միտութեան ու բերման համեմատ՝ կրնան ետևէ ըլլալ զինուորական աստիճանի, իրաւագիտութեան, բժշկականութեան, քարտուղարութեան, ուսուցչութեան, վաճառականութեան, և այլն:

«Երեսուն ձրիավարժ աշակերտներէն զատ, Լազարեան համալսարանն որոշած է ընդունիլ ուրիշ հնգետասան աշակերտք ալ ի շրջակայ գաւառաց, նոյնչափ ալ յօտարաց, թոշակաւորք. հայ ուսանողք՝ պիտի վճարեն տարուէ տարի վեց հարիւր րուբլի:

«Այս ամէնը ուսումնատենչ աղգիս հաղորդել պատշաճական համարեցայ, կ'ըսէ, որպէս զի Աստուծոյ շնորհակալ ըլլալով՝ աւետարանին մէջ հռչակուած այրւոյն նմանելով, իւրաքանչիւր ոք իր լուսնային հանգանակութեամբ գործակից ըլլայ ճեմարանիս յառաջագիմութեան: Զեռքէս եկածն ընելէն ետ չկեցայ, մեր երիտասարդութեան կրթական գործոյն համար. ասկէ առելին ձեզմէ կը կախուի »:

Այս վեհանձն իշխանը, — կ'ըսէ իր և բովանդակ ազնուափայլ գերդաստանին վրայ իրաւամբ զարմացողներէն մէկը, — կանգնեց իր ծախիւք նաև քանի մը քարաշէն տուն սուրբ Խաչ եկեղեցւոյ դաւթին մէջ ի Մոսկուա, նորոգեց եկեղեցին առաւել պայծառ ու վայելուչ. և այս ամէն մեծագործութիւններն հանելով յաւարտ, կնքեց բազմարդիւն կեանքը 1824 թուին, ութսունութիւն տարուան: Ինքն եղաւ ճեմարանին առաջին յանձանձիշը, միանգամայն նաև անոր նախկին ուղղիչ:

Շարունակելի

